

## РЕЦЕНЗИЯ

за

дисертационния труд на докторанта Яни Петре Никола от Р. Албания, на тема „БЪЛГАРО-АЛБАНСКИ ОТНОШЕНИЯ В СВЕТЛИНАТА НА ОБЩОЕВРОПЕЙСКИТЕ ИНТЕГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ”, за присъждане на научната степен ”доктор” – област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3. 6. Право, обсъдена в катедрата ”Международно право и международни отношения” при Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Н.Рилски”, Благоевград, 2021г.

автор: Проф. д. ист. н. Трендафил Митев

Докторант Яни Петре Никола е посветил усилията си за разработването на дисертация свързана с важни измерения на общобалканските обновителни процеси, стартирали след падането на „желязната завеса” в края на ХХ век. България и Албания са два от най-активните фактори на тази радикална политическа промяна в Югоизточна Европа. Те търсят международна подкрепа, но работят активно и за обогатяването на регионалното и двустранно сътрудничество. В резултат едностранните политически системи, господството на държавната собственост и идеологемите на комунистическата доктрина, определяли живота на българската и албанската нации близо половин век – бавно и трудно са заменени с политически плюрализъм, свобода на стопанската инициатива и уважение към демократичните политически ценности. **В хода на тази драматична трансформация външната политика на управляващите в София и Тирана се превръща в основен инструмент за гарантиране успеха на новото историческо съзидание.** Тя осигурява онази ресурсна и духовна среда зад граница, която доставя и информация, и полезно партньорство и благоприятни външно политически перспективи за новата власт, с оглед правилното управление на вътрешните промени.

Казано още по-конкретно, външната политика на управляващите в София и Тирана, при условията на сложната и многопосочна трансформация през последните десетилетия, се реализира в две доминиращи и тясно свързани направления – глобално и регионално. Първото има за цел да обгърне всички възможности, които световната демократична общност предлага, за подпомагане на демократизацията в обществения живот на всяка една от двете - отделно взети, обновяващи се държави. И България, и Албания работят активно в това направление и постигат видими успехи в усилията си да се подкрепят при получаването на съдействие от страна на демократичния свят, за напредъка на своята всестранна модернизация. А второто –

регионалното направление на външната политика на двете балкански държави, се стреми да осигури онази микро среда за техните демократизиращи се общества, при която местните конфликти и напрежения, наследени от миналото, да се минимализират до възможния максимум. По този начин се създават както благоприятни геополитически, така също и полезни регионални възможности, за да могат двата балкански народа да осъществят своята нова политическа цел – интеграцията в рамките на НАТО и ЕС.

Затова българо-албанските отношения през последния четвърт век се развиват динамично и в двете направления. Правителствата в София и Тирана си сътрудничат и в европейските структури, и в световните организации, при реализацията на взаимно полезни инициативи. В същото време те отбелязват своеобразен връх в цялостната еволюция на двустранните си отношения, именно през периода на демократизацията. И това не е случайно. България и Албания принадлежат към един и същи регион на Европа, имат много общо в историята, сходни са проблемите и интересите им, както и възможностите за взаимодействие, с оглед подпомагането на собствената си демократизация. **Така че дисертантът Яни Петре Никола си е поставил амбициозната цел да проследи и обясни както постиженията, така също и все още неизползваните възможности, в двустранните българо-албански отношения, за постигането на желаните резултати в общоевропейския интеграционен процес. Една научна задача, която до сега не е била предмет на самостоятелно и изчерпателно научно изследване. Поради това искам да направя и първият си извод: докторантът си е поставил за цел да изследва една актуална и неразработена в дълбочина тема, чиито информационен ресурс има несъмнена практическа полезност.**

В структурно отношение рецензираната дисертация е разделена основателно на три глави, към които са добавени 8 обемисти и много ценни приложения. Дадени са също така подробна справка за използваната научна литература, документалните първоизточници и друга полезна информация почерпена от интернет. Първата глава на труда има историко-ретроспективен характер. В нейните страници, на базата на направеното вече в историческата и политическата литература, са експонирани проблемите свързани с основните етапи в българо-албанските общувания през вековете. Специални акценти са поставени върху съвместното съжителство между българи и албанци в границите на Първото българско царство, /за няколко десетилетия и през второто/. А след това и в рамките на Византия и Османската империя. **На тази основа авторът доказва дълбоките корени на българо-албанската взаимност, познанството между двете народности, наличието на общи исторически корени и сходни бит, традиции и интереси.** В областта Кутмичевица, която през IX век е в границите на Българското царство, /част от нея днес е в границите на Албания/, е реализирано едно от най-

великите постижения на европейската цивилизация през средните векове: Там Св. Климент Охридски, с всестранната подкрепа на българските владетели - княз Борис I и цар Симеон Велики, реформира Глаголическата писмена система и създава Кирилската азбука. А от знаменитата „Охридска книжовна школа” на Св. Климент излизат над 3500 ученици, за да разнесат постиженията на третата писмено книжовна цивилизация – старобългарската в Източна Европа.

Авторът правилно отбелязва, че през епохата на националното възраждане полезни взаимоотношения съществуват и между духовните водачи на двата балкански народа. А след Освобождението на България, албанската емигрантска колония в София, реализира едни от най-значимите резултати на късното албанско Възраждане. В резултат, след разгрома на Османската империя през Балканската война, България и нейната армия създават благоприятни международни условия, за конституирането и на първата самостоятелна държава – Албания. В това време Сърбия и Гърция действат в диаметрално противоположна посока. Те се възползваха от сравнително по-слабата съпротива на османците в Македония и през есента на 1912 година заграбват две трети от нейната територия, населена предимно с българи и албанци.

**Наличието на традиционно добри отношения в миналото и появата на общ агресор срещу националните земи, след втората балканска война от 1913 година, изправят българи и албанци пред дилемата, да реализират един нов – вече открито партньорски политически курс на практическо единодействие.** Техни въоръжени формирования се борят рамо до рамо срещу сръбската окупационна власт в Македания. Въпреки, че водачите на двата народа преследват и конкретни – свои цели, много общи идеи има сред елитите на двете съседни народности, за следвоенното устройство на Балканите подир Първата световна война. А през 20-те години ВМРО и Албанското национално движение установяват практически постоянна връзка и активно единодействие, в антисръбската борба.

Въз основа на тази обобщена информация, дисертантът прави първият си съществен научен извод, който има приносен характер в рецензираната дисертация. **Благодарение на богатите безконфликтни българо албански отношения през вековете и обстоятелството, че българи и албанци са единствените балкански народи, които никога не са били във официално обявена война по между си, става възможно да възникне тяхното единодействие и единодействие във външната политика. Него докторантът определя като появата на една нова - „хоризонтална политическа ос” в общобалканското действие. Тя се кръстосва перпендикулярно с „вертикалната политическа ос” създавана и реализирана от сръбско-гръцката експанзия, за заграбване на чужди територии населени с българско и албанско население. На тази основа дисертантът е изяснил и главната особеност на**

**„хоризонталната политическа ос” реализирана от българи и албанци в балканската политика през XX век: въпреки отстояването на конкретните национални интереси - липсата на външнополитическа агресия от страна на нейните творци! Стремещът да се защитат само собствените етнически общности, натикани принудително /и поставени в безправно положение/, в следвоенните граници на кралствата С.Хр.Сл. и Гърция. В това се състои дълбоко хуманния и справедлив характер на българо албанското единомислие и единодействие до края на Втората световна война.**

Впоследствие авторът доказва, че от средата на XX век новите тенденции в българо-албанското сътрудничество бележат видим напредък. Важно допълнително благоприятно обстоятелство за това се явява и налагането на еднотипната – комунистическа власт в България и Албания. Еднородната ценностна система на управляващите и присъединяването на двете балкански държави към социалистическата общност, съдействат за издигането на двустранните им дипломатически отношения на качествено ново равнище. На 16 декември 1947 година е подписан първият „Договор за дружба, сътрудничество и взаимопомощ“ между България и Албания. Двете държави стават официално военно-политически съюзници. Активизират се икономическите и културните връзки между техните народи. В началото на 60-те години обаче, отношенията отбелязват регрес, вследствие на дълбоките центробежни тенденции, които се завихрят вече в рамките на световната социалистическа система, на базата на съветско-китайския конфликт. Поради това до началото на 90-те години на XX век, те буквално са занулени. Остава не елиминиран единствено Договора от 16 декември 1947 година – въпреки, че по него не се реализира никаква практическа дейност.

На тази основа в текста на дисертацията се открояват контурите на вторият съществен научен принос. Той може да се дефинира най-общо така: историческите факти доказват, че „хоризонталната ос” в балканското единодействие на българи и албанци, не успява да се разгърне в мащабите, и не реализира постижения, които са характерни за „вертикалната ос” - на Сърбия и Гърция. Главната причина за това трябва да се търси в обстоятелството, че тя е дефинирана и реализирана предимно от обществено политически и революционни организации. Държавата – официалната външна политика на София и Тирана не доразви, не обогати и поради това не утвърди тази традиции като един траен и необратим фактор на Балканите. Защото, дори когато между София и Тирана е подписан съюзен договор, на практика между двете съюзили се балкански държави се мъдри и Титова Югославия. Това обстоятелство омаламошава антисръбската насоченост на българо-албанското единодействие. А курсът към пълна изолация, наложен от Енвер

**Ходжа между 60-те и 80-те година на XX век в дъпълнетелна степен лишава даже и обществените организации, от всякакви възможности за единодействие.**

Във втората глава на дисертацията авторът съзнателно се дистанцира от историко-хронологическото изложение и възприема проблемно-теоретичния подход за анализ на външната политика, реализирана от демократичните правителства в София и Тирана, след края на Студената война. Основният изследователски метод тук вече е сравнението. На базата на голямо количество събрана информация, авторът проследява в съпоставителен план процеса на демократизацията в България и Албания; маркира усилията на двете обновяващи се държави да се интегрират в европейските и световните организации. Обобщава резултатите от реализираните постижения в това направление на балканския политически процес. Тази външнополитическа дейност позволява отново, но вече на значително по-високо равнище, да се възстановят и активизират и двустранните българо-албански дипломатически и политически отношения. Авторът е проследил подробно конкретните усилия полагани от президентите, премиерите и министрите на външните работи, /чрез двустранни визити и лични разговори/, да изясняват позициите си и да координират своите действия по въпросите от взаимен интерес. **В резултат са постигнати безпрецедентни успехи при обмяната на опит и сътрудничество в областта на двустранните отношения и в интеграцията на двете балкански държави в световните политически структури.** На 14 ноември 1993 година е подписан вторият междудържавен „Договор за приятелство и сътрудничество”, а през първото десетилетие на новото столетие – България на 29 април 2004 година, а Албания на 1 април 2009 годин, стават членове на НАТО. **На този фон авторът прилага достатъчно убедителна информация за това, как „хоризонталната ос” на българ-албанското единодействие на Балканите се възстановява. Но тя вече функционира на качествено нови основи и в името на съвсем други политически ценности и цели.** Като съюзници, България и Албания осъждат сръбската агресия в Косово, а когато в Р. С. Македония избухва вътрешния албано-македонски конфликт, управляващите в София и Тирана полагат максимално координирани усилия, за да се нормализира обстановката в страната. В същото това време обаче, двустранните действия на българската и албанската дипломация не се изчерпват само с нормализирането на вътрешно балканската обстановка. Усилията са насочени вече към интегрирането на целия регион в структурите на ЕС. Защото в София и Тирана са убедени, че това е най-надеждния път, за да се елиминират в бъдеще обективните причини, които водят до драматичните конфликти в региона. Ето защо по време на председателството на ЕС през 2018 година, България изведе като водещ приоритет на своите инициативи „интеграцията на Западните Балкани в ЕС”. Българо-

**албанското единодействие в това отношение се оценява от докторанта като изключително важен фактор, за да може Балканите най-сетне да загърбят миналото си на „барутен погреб” в Европа.** Тук аз откривам следващия принципно важен научен принос, на докторанта Яни Петре Никола, свързан с изследването на външнополитическата дейност на София и Тирана в най-ново време.

Един от най-важните акценти в тази част на рецензираната дисертация е проблематиката свързана със съдбата на българското малцинство в Албания. Авторът познава много добре и изяснява правилно историческата истина свързана с този, важен за България и българите политически проблем. Най-напред Яни Петре Никола защитава вярната научна теза, че българите в Албания са едно реално – исторически възникнало етническо тяло, което обитава районите на Мала Преспа, Голо бърдо и Гора от VII - VIII век. По същество то е неразделна част от формиращата се единна българска народност през средните векове. Последвалите геополитически промени в Югоизточна Европа, обаче оставят тези хора извън съвременната държавна територия на България. През втората половина на XX век важна дестабилизираща роля върху етническото самосъзнание на българите в Албания оказва и агресивната пропаганда на македонизма. В същото време докторантът е изяснил и още три важни специфики, свързани със статута на това етническо тяло в Албания, които са играли неблагоприятна роля в неговото съдба: дифузираната, а не компактна дислокация на българите в Албания - в три – отделни района; наличието на религиозно разделение вътре в общността - на българи християни и българи мюсюлмани; както и фактът, че само българите не са били официално признати за малцинство, от страна на албанската държава. **Въпреки всичко, докторантът доказва, че благодарение на качествено новото равнище, на което се развиват българо-албанските съюзнически отношения през новото столетие, възникват онези благоприятни предпоставки, благодарение на които става възможно през 2017 година Албания да признае официално наличието и на българско национално малцинство в тази балканска държава. Яни Никола правилно е изяснил и обективните положителни резултати, които този акт носи за балканската политика и на Албания, и на Р. България. Защото очертаването на една най-западна - крайна етническа граница на българското етническо тяло по линията Мала Преспа, Голо бърдо и Гора елиминира в значителна степен мегаломанските претенции на агресивния македонизм, изповядван от крайно десните, националистически среди в Скопие.** Тук аз откривам следващия, при това един от най-значителните научни приноси на дисертанта, свързан с обогатяването на българо-албанските съюзнически отношения в най-ново време. По моя преценка така е премахната и последната причина, за неясноти в българо-албанските политически отношения.

„Хоризонталната ос” във вътрешнобалканските политически процеси най-сетне дава един реален позитивен резултат. Защото тази ос за пръв път вече е подкрепяна открито и от двете държавни организации. Без те да засягат с действията си, по какъвто и да било начин, нечий чужди национални интереси.

Важен акцент на труда са усилията на докторанта да изясни перспективите за развитието на двете балкански държави, /а и на региона - Югоизточна Европа изобщо/, след разработването на проекта за изграждането на транспортния Коридор № 8. Авторът познава добре предисторията и икономическите измерения на тази глобална инициатива. Той е проучил подробно географския трафик на трасето и доказва нещо, което може да се оцени като най-съществена перспектива за бъдещото развитие на българо-албанските отношения: **изграждането най-сетне на пряка транспортната свързаност между двете балкански държави, които в миналото никога не са имали подобно комуникационно съоръжение.** То ще облекчи и икономическите, и културните общувания между двата народа. Особено благоприятно ще е отражението и върху туризма – проблем, чиито добри перспективи докторантът професионално е анализирал и очертал също като приоритет на двустранните отношения. Моментът, в който започне да функционира Коридор № 8, значително ще намалее икономическата зависимост на балканските държави от „вертикалната транспортна ос” олицетворявана от магистралата Белград - Ниш –Скопие - Солун.

Сред добрите приноси на докторанта са и разработките на 9-те изключително ценни „Приложения”. Там под формата на таблици, обобщена административно-управленска информация и с посочването на конкретни дати, имена и срокове, са изнесени „статистическо-фактологическите” доказателства за положителните тенденции в развитието, постигнатото, възможностите, но и нерешените проблеми в българо албанското единодействие по пътя на общоевропейската интеграция. **Тази информация в обобщен вид, за сега може да се намери само в страниците на този дисертационен труд. А тя е от голяма важност, за да могат хората ангажирани с реализацията на политиката в двустранните отношения да си изяснат както постигнатото, така също и онова, което предстои да се превърне в дела и резултати. По тази причина смятам, че докторантът ще увеличи значително практическия принос от своето научно изследване, ако публикува тези приложения самостоятелно. Примерно, под формата на една добре оформена брошура, която да се раздаде на институциите и по този начин да се систематизира още по-ясно онова, което те трябва да реализират днес и в перспектива.**

Във всяка рецензия е важно да се оцени и научно-информационната база, върху която е написан дисертационния труд, както и особеностите на авторовият анализ и изложение. По

първия подвъпрос трябва да се отбележи богатството на информацията, която е залегнала в основата на обсъжданата дисертация. Докторантът е работил в архивите, привлякар е данни почерпени от българската, албанската, англоезичната, немската, руската, унгарската, македонската и др. историческа и политологична научна литература. Много сведения той е почерпил и от интернет порталите, поради характера на тяхното фактическо битие. Това му е позволило да създаде една максимално широка основа за анализ и обобщаване на интересувашите го тясно научни теми. При изписването на дисертационния труд авторът използва широка гама от продуктивни научни методи като: анализ и синтез, сравнението и обобщението, както и контент анализа на информацията, която се съдържа в конкретни исторически и политически документи. Това му е позволило да се дистанцира максимално от емоционалното интерпретиране на материята, а да даде престор на научното изложение. Стилът използван при изписването на текстът му е ясен и стегнат, гладък и възходящо надграждащ, що се отнася до навлизането в тъкантта на водещите политически процеси и тяхното цялостно проследяване. Поради това дисертацията притежава и въздействащ ефект върху читателя.

Като всяко човешко творение и рецензираният научен труд страда от някои несъвършенства. Ще се спра на тях също конкретно, за да помогна ако е възможно, при окончателната подготовка на труда за публикуване, в качеството му на самостоятелна монография.

**Първо**, смятам за правилно да препоръчам на докторанта да снабди своя текст с равномерно разпределен научен апарат. Имам предвид онези страници /особено последната част/, които не разполагат с този елемент на научното изложение. Там авторът очевидно борави с богата документална информация в своето изложение и това трябва да се регистрира в труда, чрез посочване на съответните източници под линия.

**Второ**, когато се анализират проблеми свързани с подписани договори е добре, след съответното информиране за въпросното събитие, да се даде определено количество обобщена информация, за това: точно какво пише в съответния официален документ. Така информационният масив за постиженията в българо-албанските отношения ще придобие още по-конкретен, убедителен и полезен за читателите вид.

**Трето**, мисля, че слабост на дисертацията е липсата на самостоятелен раздел, свързан с албанската позиция, специално около българо-македонския спор, възникнал през последните години. Защото от неговото разрешаване зависи да се открие окончателно пътя за приемането и на Албания в ЕС. Тъй като Албания и С.Македония се движат в пакет в това направление. Така че работата ще спечели още повече, ако в нейния текст намери място като самостоятелен параграф и въпроса: каква е албанската позиция, по българо-македонския спор, свързан с



условията за членство на Р. С. Македония в ЕС? Защото ако в българо-албанските отношения, вече всичко е изчистено и нищо не пречи за приемането на Албания в ЕС, /за което България работи много активно/, не така стоят въпросите около българо-македонските отношения. Изясняването на тази проблематика ще обясни и позицията на официална Тирана спрямо българските претенции към управляващите в Скопие.

**Четвърто**, задължително трябва да се изчистят окончателно наличните на места на ударни и правописни грешки, които са посочени и в бележките на научния ръководител.

**ЗАКЛЮЧЕНИЕ:** След като се запознах със съдържанието на рецензираната дисертация; като имам пред вид, че нейният автор е преминал успешно през всички законово установени процедури, свързани с докторантския статут на младите изследователи; че работата му е обсъдена и подкрепена от катедрата по Международно право и международни отношения в Правно-историческия факултет на ЮЗУ, както и че са реализирани необходимите публикации смятам, че: **пред нас е научен труд, който е успех за своя автор. Яни Петре Никола ни предлагат разработка, която има несъмнена практическа стойност. А съществуващите приноси в текста ми дават основание да подкрепя автора, в неговия стремеж за придобиването на научната степен „доктор”. Пред вид на всичко казано по-горе предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласува „за” присъждането на Яни Петре Никола, на научната степен „Доктор” – Област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6. Право, научна специалност „Международно право и международни отношения“, подготвена и обсъдена в катедра „Международно право и международни отношения” в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Н. Рилски“, Благоевград. Аз лично ще гласувам със „за” присъждането на научната степен.**

София

9 август 2021.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Проф. д.ист. н. Трендафил Митев